

Richard Jedlička. *Psychický vývoj dítěte a výchova. Jak rozumět socializačním obtížím.*

Praha: Grada 2017. 280 stran.

Kniha je zaměřená na problematiku výchovy dítěte od jeho narození až po období dospívání. Autor se zabývá problematikou ze širokého úhlu pohledu, promítá do svého hlediska jak historické a ideologické náhledy, tak i názory různých odborníků. Odkazovaná literatura a citáty pocházejí převážně z pera psychologických klasiků, nicméně Jedlička místy doplňuje i aktuální poznatky z konferencí či soudobé literatury. Teoretické úseky jsou doplněny příklady z klinické praxe.

Kniha je rozčleněna do čtyř kapitol.

První kapitola s názvem „*Společnost, výchova a možnosti školy*“ se zabývá rostoucí tendencí společnosti přenášet zodpovědnost za výchovu dětí na bedra vzdělávacích institucí. Autor poukazuje na ideologické požadavky na výchovu mládeže v dobách minulých. Upozorňuje na současnou krizi rodiny a v důsledku toho na rostoucí požadavky na výchovu dětí a mládeže ze strany školy. Ukazuje, jak se tím učitelé dostávají do pozice, kdy mají děti směřovat k životním hodnotám a životním cílům, které však mohou být v rozporu se vzory, které dětem předkládají rodiče. Autor připomíná, že otázka společensky žádoucího chování není hlavní náplní práce učitele – zodpovědnost leží především na bedrech rodiny.

Druhá kapitola nese název „*Rané dětství: psychický vývoj a socializační poruchy*“. Jedlička zmiňuje, jak je důležitý již samotný vztah ženy k otci dítěte a její pocit ukotvení v rámci širší rodiny. Poukazuje na rizika, která plynou ze sociální izolace rodičů, z absence otce při výchově dítěte, z nefunkčnosti rodiny anebo na obtíže dětí, které se narodily jako nechtěné. Varuje, že děti narozené bez lásky bývají citově oploštělé, sociálně méně obratné a vykazují vyšší míru úzkosti i deprese. V adolescenci mají tendenci k vyšší konfliktnosti s rodinou, s nadřízenými, spolupracovníky, kamarády i partnery. Často se cítí nedocenené, ukřivděné a zklamané. Typická je pro ně celoživotní ambivalence v pocitech. Hrozí u nich ve zvýšené míře rizikové chování a psychosociální deviace. Pomoc takovému člověku spočívá v poskytnutí emoční podpory, v podpoře sebedůvěry, zakotvení v psychosexuálních vztazích, pracovním prostředí a ve vztahu k vlastním potomkům. V kapitole se autor dále zabývá typickými vývojovými úkoly raného dětství, jako je budování bazální důvěry k pečující osobě, sebekontrola a udržování osobní čistoty, rozvoj komunikačních dovedností, období prvního vzdoru a snaha o sebeprosazení, předávání kulturního poselství v pohádkách a rozvojem obraznosti prostřednictvím dětské hry.

Ve třetí kapitole se Jedlička zabývá středním dětstvím, psychickým vývojem a socializačními poruchami v tomto období. Jedná se o období školní docházky. Autor upozorňuje na nutnost rozpoznat a naplňovat individuální potřeby žáků. Zmiňuje, že v roli spolužáka a kamaráda se formuje sebehodnocení dítěte a již zde mohou nastat jeho výraznější socializační problémy. Ohrožené jsou zejména rozmazlené a nesamostatné děti. Děti také výrazně ovlivňuje vztah pedagoga k nim. Ne vždy je nutně problém na straně žáka. I pedagogové si do své práce promítají své vlastní potřeby a postoje. Proto Jedlička doporučuje zařadit do pedagogické praxe supervizní setkání, obdobně např. balintovským skupinám v pomáhajících profesích. Jedlička zmiňuje, že je důležité, aby se dítě ve škole učilo také společenským požadavkům.

Autor krátce popisuje vývoj dětí s odkladem či dodatečným odkladem školní docházky. Varuje před hyperprotektivním způsobem výchovy u dětí s různými handicap, naopak u oslabených dětí doporučuje vypracování individuálního vzdělávacího plánu a intenzivní spolupráci rodiny a školy. Důležitou roli v tomto období plní i dětská přátelství a rozvoj dětské morálky. Ohrožené jsou děti, které se cítí osamělé nebo vyřazené z třídního kolektivu, děti trpící pocitem méněcennosti a děti, které se přespříliš věnují hraní počítačových her. Takové děti mohou trpět pocitem osamělosti, sebeodmítáním a depresí po celý život. V kapitole osobně postrádám zmínku o socializaci dětí, které jsou vzdělávány v rámci tzv. domácího vzdělávání a o socializaci dětí z odlišných kulturních prostředí, např. cizinců.

Čtvrtá kapitola se soustředí na psychický vývoj a socializační poruchy v období dospívání. Autor popisuje fyzické i psychické změny, kterými mladý člověk v tomto období prochází. Věnuje se otázce přijetí vlastní ženské či mužské role a akceptací sexuality. Zmiňuje problémy spojené s přijetím identity, kupř. narcismus, poruchy příjmu potravy, alkoholové a drogové závislosti, syndrom vyhoření, adolescentní moratorium, příslušnost k extremistickým a násilným skupinám a k sektám.

Kniha je psaná čtivě, členění do jednotlivých kapitol a podkapitol respektuje logické souvislosti. Základní text rozvádějí poznámky pod čarou, v nichž se často nacházejí citáty odkazovaných autorů či aktuální legislativa. Výklady zmiňovaných méně známých pojmů jsou potom označeny modře a umístěny v ohraničených polích v textu. Všechny klíčové pojmy autor tučně zvýrazňuje. Velmi oceňuji jazyk autora, který je přístupný i běžnému čtenáři. Méně známé pojmy Jedlička srozumitelně vysvětluje a své poznatky doplňuje příklady z praxe.

Z mého pohledu jsou v knize poměrně často prezentovaná zobecnění, opakování zažitých klišé a tzv. typických příběhů, autor se méně pouští do úvah a diskusí, proč u někoho určité podmínky vedou k rozvinutí různých patologií, zatímco u jiného nikoli.

Kniha by podle mne byla prakticky použitelnější, kdyby v každé kapitole obsahovala např. přehlednou tabulku, co v daném vývojovém období ve výchově škodí a co naopak výchovu usnadňuje, ideálně doplněnou o konkrétní aktivity. Tyto informace jsou sice obsahem každé kapitoly, ale v psaném textu jsou méně přehledné a ne každý čtenář si v kapitolách snadno najde vhodná doporučení pro praxi.

Kniha působí mírně pesimisticky, autorův pohled je často patologizující. Jedlička popisuje mnohé vývojové zkušenosti a mezníky jako vstupní bránu do problémové budoucnosti, ačkoli mnohé tyto zážitky jsou dnes již běžné a ne vždy mají tak negativní dopad, jak je autor vykresluje (např. rozvod rodičů, onemocnění dítěte apod.).

Na obranu autora je však nutno podotknout, že již v podtitulu publikace je uvedeno, že se hodlá zaměřovat na socializační obtíže. Neklade si tedy za cíl popsat možná rizika a nastínit jejich pozitivní či negativní dopady, ale soustřeďuje se na situace, které mohou iniciovat patologický vývoj dítěte. S tímto omezením knihy je nutno počítat, aby se čtenář necítil zklamaný a „okradený“ o naději, která se v knize sice občas vyskytuje, ovšem jen poskrovnu.

Knihu lze doporučit širokému spektru čtenářů, v první řadě studentům a absolventům pedagogiky, psychologie, dětského lékařství a dalších příbuzných oborů. Ti zde mohou načerpat řadu důležitých poznatků ke svému studiu i do budoucí praxe. Dále je kniha vhodná pro rodiče, vychovatele a učitele. Ukáže jim, co dětem pomáhá i co jim škodí a jaké důsledky mohou mít jejich zásahy. Knihu mohu doporučit i odborníkům, kteří se již v problematice orientují, ale rádi by své znalosti prohloubili anebo získali nový úhel pohledu na problematiku výchovy dětí. V neposlední řadě po knize může sáhnout kdokoli, koho otázky dětské vývojové psychologie a výchovy zajímají.

Mgr. et Bc. Veronika Hamerníková, Ph.D.
veronikaham@seznam.cz

Hamerníková, V. (2018). Psychický vývoj dítěte a výchova. Jak rozumět socializačním obtížím. [recenze]. *E-psychologie*, 12(1), 59-61. Dostupné z <http://e-psycholog.eu/pdf/hamernikova-rec.pdf>